

Renata Ciesielska-Kruczek

Biblioteka Filologii Angielskiej
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Biblioteka 2020. Zderzenie wizji z rzeczywistością

Streszczenie: Artykuł podzielony jest na dwie części, z których pierwsza przedstawia wizje i przepowiednie, jaki będzie świat bibliotek w roku 2020 (na podstawie wydanej w 2013 r. publikacji Josepha Janesa *Library 2020: Today's Leading Visionaries Describe Tomorrow's Library*). Z kolei zderzenie wyobrażeń z rzeczywistością 2020 r., roku globalnej pandemii, poznamy dzięki opisom działalności bibliotek we Włoszech, Irlandii, Argentynie, Stanach Zjednoczonych Ameryki i Chinach. **Słowa kluczowe:** COVID-19 i biblioteki, biblioteki świata, praca zdalna, usługi techniczne, usługi zdalne, bibliotekarze, biblioteki cyfrowe.

Artykuł prezentuje zderzenie wyobrażeń czołowych wizjonerów opisujących „bibliotekę jutra”, które zostały zawarte w wydanej w 2013 r. publikacji Josepha Janesa *Library 2020: Today's Leading Visionaries Describe Tomorrow's Library*¹, z rzeczywistością. Natomiast faktyczny stan działalności bibliotek w roku 2020 przedstawiony został na podstawie relacji i opracowań omawiających biblioteki we Włoszech, Irlandii, Argentynie, Stanach Zjednoczonych Ameryki i Chinach.

Wizja sprzed kilku (zaledwie) lat... na podstawie 30 esejów opublikowanych w 2013 r.

Joseph Janes zwrócił się do trzydziestu liderów wszystkich typów bibliotek i osób spoza bibliotekarstwa, aby opisali swoje wizje biblioteki w 2020 r. Jedyne sugestie dla autorów brzmiały: „Bądź śmiały, bądź inspirujący, bądź pełen nadziei, bądź prawdziwy, bądź prowokacyjny, bądź realistyczny, bądź przygnębiający, bądź lekki, bądź rozważny, bądź zabawny..., bądź sobą i na miłość boską, nie bądź nudny”. Gdyby tylko wiedzieli! [mój emocjonalny komentarz]. Dlaczego redaktor wybrał taką datę? Odpowiedź zawarta jest w stwierdzeniu, że 2020 jest rokiem „na tyle odległym, że coś ekscytującego może się wydarzyć, ale nie tak wybiegającym w przyszłość, żeby trzeba by było w nim zakładać kosmicz-

¹ Janes Joseph, *Library 2020: Today's Leading Visionaries Describe Tomorrow's Library*, Lanham 2013.

ne kombinezony i przemieszczać się poduszkowcami”. W książce eseje pogrupowane zostały w sześć tematycznych sekcji: *zbiory*, *ludzie*, *społeczność*, *miejsce*, *przywództwo* oraz *wizja*.

Joseph Janes we wstępie do zbioru esejów *Library 2020* uznaje za pewnik, że 2020 będzie: rokiem przestępnym, rokiem wyborów prezydenckich (w USA się odbyły), emocji związanych z Letnimi Igrzyskami Olimpijskimi (nie odbyły się, zostały przeniesione).

Większość autorów pierwszego bloku tematycznego (*zbiory*) rozważa efekt digitalizacji książek na dużą skalę, rolę bibliotek i zmiany funkcji bibliotekarzy. „Zirytowany bibliotekarz” dzieli się z czytelnikami obrazem świata bibliotek, w których nie ma już zbiorów dostępnych do wypożyczania. Przewiduje przyszłość, w której książki elektroniczne, filmy i muzyka będą tak zabezpieczone restrykcyjnymi licencjami, że dystrybucja tych pozycji przez biblioteki będzie niemożliwa. Z kolei Kristin Fontichiaro opisuje tętniącą życiem przyszłość w 2020 r., w której biblioteki będą „miejscem dla twórców”, miejscem spotkań społeczności, wspólnego tworzenia i uczenia się od siebie nawzajem.

Druga sekcja dotyczy najważniejszego zasobu: *ludzi*. Warto w niej zwrócić uwagę na esej Stephena Abrama, stwierdzającego że „biblioteka w 2020 roku będzie wszędzie”, a rola bibliotekarzy zmieni się w specjalistów dostarczających programy i skupiających się na indywidualnej pomocy swoim użytkownikom. Wieszcz, że nadchodzi kres funkcji biblioteki jako repozytorium książek. Courtney Greene wylicza szeroki wachlarz możliwych usług wykonywanych przez bibliotekarzy i podkreśla „trwałą wartość ich pracy”, w której „służenie i wspieranie społeczności” niezależne będzie od zmian technologicznych. Autorki Lubić Abram i Marie Radford widzą bibliotekę w 2020 r. dostępną z dowolnego miejsca za pośrednictwem coraz większej liczby aplikacji mobilnych, podkreślając potrzebę, aby bibliotekarze stali się liderami technologicznymi. Sekcję zamyka tekst Jamesa Rosenzweiga: wizja biblioteki jako „bazy informacji”, a bibliotekarzy — „przewodników” po niej.

Eseiści rozmawiający o bibliotece roku 2020 w kontekście *wspólnoty* używają określeń: „niezbędna”, „tętniące życiem centrum społeczności”, „Twój najlepszy przyjaciel”. Biblioteki wszystkich typów chcąc zachować znaczącą rolę w społeczeństwie, muszą reagować na potrzeby swoich użytkowników, być czynnikiem zmian technologicznych. Omawiając pojęcie biblioteki jako *miejsca*, eseisci zgodnie stwierdzili, że fizyczne budynki pozostaną lub wzrosnie ich znaczenie, ale usługi biblioteczne powinny istnieć równolegle na płaszczyźnie wirtualnej. Biblioteki muszą świadczyć usługi wszędzie tam, gdzie i kiedy tylko czytelnicy sobie życzą, zwłaszcza udostępnić zasoby użytkownikom telefonów komórkowych.

Kolejne sekcje omawiają *przywództwo* i *wizję*. Mary Ann Mavrinac twierdzi, że biblioteki muszą uznać potrzebę zmian, zanim dokona się postęp, a Daniel Chudnov opisuje inną, mroczną przyszłość, przedstawiając biblioteki w roli „dostawcy” treści cyfrowych. Ostatni esej, autorstwa Josepha Janesa, podkreśla

że biblioteki muszą ciągle zapewniać swoje społeczności jak świadczone przez nich usługi są ważne.

Większość tekstów z książki *Library 2020: Today's Leading Visionaries Describe Tomorrow's Library* ma pozytywny, pełen nadziei obraz przyszłości bibliotek. Kilka sugeruje działanie, zaleca wyzwania i przełamywanie barier. Niektórzy autorzy tekstów nawet radzą ostrożność przed wprowadzaniem zmian zbyt szybko, w odpowiedzi na technologiczne postępy. Zgodni są, że biblioteki i bibliotekarz nieustannie muszą ewaluować, czuć potrzeby odbiorców i błyskawicznie na nie reagować. I choć publikacja *Biblioteka 2020* przedstawia prowokujące do myślenia i pouczające wizje — to nie przewidywała niewidzialnego wirusa, który zamknie ludzkość, odizoluje, ograniczy..., nie przewidywała **pandemii!**

Nieprzewidywalna rzeczywistość, czyli ROK 2020!

Europa: Włochy

W artykule Anny Marii Tammaro² omówiono działania i usługi, które miały miejsce w bibliotekach we Włoszech podczas sytuacji kryzysowej związanej z COVID-19 oraz po ich ponownym otwarciu. Tekst przedstawia wyniki analizy 70 kwestionariuszy wypełnionych przez bibliotekarzy, a celem badania było zrozumienie wpływu czasu pandemii na biblioteki i zastanowienie się nad przyszłością.

W krótkim czasie biblioteki musiały dostosować się do nowej sytuacji. Pierwszą reakcją było zagwarantowanie tradycyjnych usług, takich jak: wypożyczanie, wypożyczanie międzybiblioteczne, katalogowanie i usługi informacyjne — okres wypożyczenia został wydłużony, w niektórych przypadkach wypożyczanie było możliwe z domu, ułatwiono rejestrację online do biblioteki, poprawiono dostarczanie dokumentów w przypadku wypożyczeń międzybibliotecznych.

Biblioteki włoskie oferowały usługi online, zapewniając dostęp do bibliotek cyfrowych i materiałów źródłowych. Odnowiona komunikacja online, wykorzystująca różne narzędzia — od telefonu po wideokonferencje i media społecznościowe — została poddana eksperymentom z zaangażowaniem użytkowników. Bibliotekarze realizując usługi online wykorzystywali wszystkie dostępne narzędzia do komunikowania się i angażowania społeczności. Duży wysiłek skoncentrowany był na uświadomieniu czytelnikom, że biblioteka — nawet jeśli jest zamknięta — istnieje. Na przykład sieć CSBNO Consortium — Culture Sociality Libraries Network Operative wykonała 16 000 telefonów do swoich zarejestrowanych użytkowników w celu wzmocnienia procesu lojalnościowego i zachęcania do korzystania z nowych usług, takich jak biblioteka cy-

² Tammaro Anna Maria, *COVID-19 and Libraries in Italy*, "International Information & Library Review", 2020, Vol. 52, iss. 3, p. 216-220.

frowa. Z kolei biblioteki narodowe zintensyfikowały usługi referencyjne w zakresie informacji bibliograficznych za pomocą komunikatora Skype.

Biblioteki wszystkich typów we Włoszech pokazały, że potrafią zreorganizować się w krótkim czasie. Inicjatywy zewnętrzne skłoniły biblioteki do ponownego przemyślenia swoich usług. Niektóre systemy biblioteczne, takie jak Coros Figulinas i Montanari Library próbowały wchodzić w interakcje ze społecznościami i aktywnie je angażować, udostępniając zasoby i uczestnicząc w publikowaniu zdjęć i filmów. Biblioteka „Renato Fucini” w Empoli poprosiła wszystkich autorów, uczestniczących przez lata w jej inicjatywach o przesłanie wideo, by opowiedzieli w nich o historii, która jest im szczególnie bliska. Z sukcesem wspierano lokalne instytucje, m.in. opracowano wsparcie dla nauczycieli ze szkół zaangażowanych w e-learning.

Istniejące statystyki użytkowania (zebrane przez AIB — Stowarzyszenie Bibliotek Włoskich), wskazują na duży wzrost dostępu do zasobów cyfrowych. Dostęp do Biblioteki Cyfrowej Internet Culturale wzrósł o 116%, dostęp do Biblioteki Cyfrowej MLOL o 111%, a do Biblioteki Cyfrowej Casalini Torrossa o 280% (w porównaniu z tymi samymi miesiącami poprzedniego roku). Pojawiła się tendencja do promowania treści online, nie tylko e-booków, ale także wydażeń, wystaw, samouczków. Biblioteki państwowe przedstawiały szerokiej publiczności niezwykłą ilość zasobów, które charakteryzują włoskie dziedzictwo kulturowe: od archeologii po historię sztuki, od wirtualnych wystaw po koncerty muzyczne i spektakle teatralne.

A co nie zadziało? Sytuacja nadzwyczajna uwidoczniła problemy, które nigdy nie zostały rozwiązane w bibliotekach włoskich, takie jak: niepewność zatrudnienia, chroniczny niedobór funduszy, outsourcing, uciekanie się do wolontariatu z powodu niedostatecznej liczby profesjonalnie wyszkolonego personelu, brak przepisów i polityki, brak wizji. Pandemia COVID-19 podkreśliła różnice między bibliotekami na północy i na południu kraju, takich jak np. budżet na zakup i wykwalifikowany personel. Odpowiedzialność jest rozdzielana między regiony, a rząd krajowy, biura koordynacji bibliograficznej i poszczególne instytucje współpracują z trudnością lub bez koordynacji. Kryzys związany z COVID-19 uświadomił bibliotekom jak ważne jest tworzenie sieci kontaktów w celu unowocześnienia organizacji, a także rozwiązywania problemów ekonomicznych.

Największą przeszkodą w transformacji z pewnością była przepaść cyfrowa. Podkreślono brak infrastruktury i urządzeń umożliwiających dostęp do zasobów. Ponadto wykazano brak wystarczających kompetencji cyfrowych. Po raz pierwszy media społecznościowe były intensywnie wykorzystywane, ale głównie do przekazywania informacji, a nie do interakcji z użytkownikami. Podczas wydarzeń online i niektórych gier oraz konkursów w czytaniu i pisaniu po raz pierwszy biblioteki wchodziły w interakcję z uczestnikami. Jednak ewidentny był brak zdolności do utrzymywania więzi i interakcji ze społecznościami.

Prawa autorskie też okazały się dużą przeszkodą. Nie można było zdigitalizować podręczników, nawet prosząc wydawców o autoryzację. Sieć Nilde napisała list do Stowarzyszenia Wydawców AIE, aby uzyskać wyjątki, ale ze słabymi wynikami. Projekt AIB („Born to Read”) uzyskał od AIE możliwość odczytu wideo 300 książek w nagłych wypadkach. Potrzebna jest strategia cyfrowa, która nie ogranicza się do e-booków. Powinny być opracowane nowe cyfrowe paradygmaty dla bibliotek, mające na celu ich transformację, z innowacyjną wizją obsługi.

Europa: Irlandia

Pandemia COVID-19 z dnia na dzień zmieniła usługi biblioteczne i możliwości rozwoju zawodowego. Potwierdza to relacja bibliotekarza z Dublina, w którym to mieście pandemia zniweczyła organizację Światowego Kongresu IFLA 2020. Autorka tekstu — Eva Hornung³ zawodowo odpowiada za dostarczanie informacji, a jej użytkownikami jest kadra naukowców i nauczycieli Dublina. Od kilku lat wykorzystywała narzędzia online, co ułatwiło jej — gdy nastąpił lockdown — przystosowanie się do pracy zdalnej. Szybko zaangażowała się w tworzenie internetowej platformy do nauki i nauczania przy użyciu istniejącej (niedostatecznie wcześniej wykorzystywanej) witryny Moodle. Bibliotekarze dydaktycy musieli stworzyć nowe metody oceniania i informacji zwrotnej, nauczyć się prowadzenia lekcji z wykorzystaniem wideo oraz zaktualizować swoją wiedzę na temat ochrony danych i praw autorskich. Repozytorium biblioteki umożliwiło współdzielenie zasobów.

Jak podkreśla Eva Hornung, przyjemnym efektem ubocznym blokady jest ponowne zainteresowanie wsparciem, jakie może zaoferować biblioteka. Autorka zapewnia, że przez ostatnie pięć lat publikowała comiesięczne biuletyny zawierające znalezione w Internecie informacje o nowych dokumentach na temat otwartego dostępu, inicjatywach i możliwościach szkoleniowych, ale dopiero w ostatnich miesiącach zaczęła otrzymywać pozytywne opinie na ten temat, a ludzie proszą o radę i pomoc w nauce.

Ameryka Północna: Stany Zjednoczone Ameryki⁴

Koncepcja i praktyka pracy zdalnej w bibliotecznych usługach technicznych nie jest nowa, ale skala i szybkość przejścia do pracy zdalnej dla wielu bibliotek w związku z COVID-19 jest bezprecedensowa. Pandemia zmusiła wiele bibliotek do wprowadzenia szybkich zmian, które prawdopodobnie zajęłyby dużo czasu i planowania.

I tak, w bibliotekach Michigan State University wiele jednostek bibliotecznych brało udział w opracowywaniu katalogowania za pośrednictwem pracy

³ Hornung Eva, *Coping with COVID-19 Challenges: Experiences of a Solo Librarian in Ireland*, „International Information & Library Review”, 2020, DOI: 10.1080/10572317.2020.1834253.

⁴ Craft Anna R., *Remote Work in Library Technical Services: Connecting Historical Perspectives to Realities of the Developing COVID-19 Pandemic*, „Serials Review”, 2020, Vol. 46, no. 3, p. 227-231.

zdalnej. Z kolei dział usług technicznych eksperymentalnie stworzył możliwości regularnych internetowych spotkań (za pośrednictwem platformy Zoom) dla pracowników. Taka trzydziestominutowa wymiana doświadczeń i opinii, przyniosła całemu personelowi korzyści nie tylko emocjonalne, ale pozwoliła na biegle posługiwanie się technologią spotkań online. Wdrożenie pracy zdalnej w bibliotecznych usługach technicznych nie jest pozbawione potencjalnych korzyści: elastyczne harmonogramy zwiększają wydajność, zmniejszając jednocześnie liczbę zwolnień lekarskich.

Ameryka Południowa: Buenos Aires, Argentyna⁵

Pablo Bruno D'Amico przedstawia „Biblioteca Utopía”, która jest wyspecjalizowaną biblioteką nauk społecznych, humanistycznych i artystycznych znajdującą się w centrum kulturalnym w Buenos Aires w Argentynie. Biblioteka nie posiada, jak to często bywa w Ameryce Łacińskiej, dużej ilości dostępnych zasobów cyfrowych. Gdy nastąpił lockdown, przy braku dostępu do zbiorów fizycznych działalność przekierowano na usługi online. Instytucja miała stronę internetową z narzędziami otwartego dostępu dla naukowców, dostęp do publicznych katalogów książek i czasopism online oraz skromną wirtualną bibliotekę zawierającą około 500 tytułów. W sieciach społecznościowych zaznaczała obecność na Facebooku, Twitterze i Instagramie.

W związku z pandemią biblioteka przyspieszyła wdrożenie dwóch projektów: „Program promocji czytelnictwa”, który za pośrednictwem bloga i portali społecznościowych zaprasza użytkowników do lektury, oferując teksty online w domenie publicznej lub na bezpłatnych licencjach. Bibliotekarze rekomendują wirtualne biblioteki, audiobooki, e-czasopisma i darmowe zasoby online zapewniając doradztwo w tych szczególnych okolicznościach. Drugim projektem było uruchomienie repozytorium instytucjonalnego. Wszystkie te nowe kierunki działania służą utrzymaniu komunikacji z użytkownikami i widoczności biblioteki.

Azja: Hongkong, Chiny⁶

Autor artykułu opisuje usługi świadczone przez Bibliotekę Chińskiego Uniwersytetu w Hongkongu (CUHK), a także sposoby wspierania nauczania i uczenia się w bezprecedensowym i trudnym okresie COVID-19. Instytucja posiadała bogatą kolekcję zasobów elektronicznych (900 baz danych, 156 000 czasopism elektronicznych i ponad 4,8 miliona e-książek obejmujących wszystkie tematy), dostępną online jeszcze przed czasem pandemii. Pracownicy CUHK i studenci mają zdalny dostęp do subskrybowanych zasobów elektronicznych bi-

⁵ D'Amico Pablo Bruno, *COVID-19 at Biblioteca Utopía, Buenos Aires, Argentina*, „International Information & Library Review”, 2020, DOI: 10.1080/10572317.2020.1834252.

⁶ Ma Leo F. H., *Academic Library Services during COVID-19: The Experience of CUHK Library*, „International Information & Library Review”, 2020, DOI: 10.1080/10572317.2020.1834251.

blioteki. Z kolei w przypadku materiałów przeznaczonych wyłącznie do druku lub zbiorów bibliotecznych do wykorzystania na kursach, pracownicy dydaktyczni mogą ubiegać się o cyfrowy pakiet kursów. Zadbano o to, aby Biuro ds. Rozliczania Praw Autorskich współpracowało z Hong Kong Reprographic Rights Licensing Society w celu uzyskania zezwoleń na wykorzystanie materiałów chronionych prawem autorskim do celów instruktażowych. W przypadku podręczników obowiązkowych kursów, biblioteka automatycznie nabywa e-kopie tych tytułów, jeśli są dostępne na rynku.

Biblioteka zapewnia również tymczasową usługę, w której pracownicy i studenci mogą składać prośby o zakup elektronicznej wersji istniejącej drukowanej książki bibliotecznej. Dodatkowo udostępniono użytkownikowi możliwość wypożyczenia wcześniejszej kolekcji referencyjnej. W okresie zamknięcia CUHK dla studentów i pracowników dostępna była usługa wypożyczania książek z samoobsługowego stanowiska. Biblioteka zapewnia również zdalny dostęp do lokalnych programów telewizyjnych, zwracając się o pozwolenie licencyjne do lokalnych agencji nadawczych.

Poza wymienionymi udogodnieniami, instytucja rozszerzyła usługi dotyczące nauczania online oraz automatycznego przedłużenia okresu wypożyczania. CUHK Library wprowadziła również nową usługę – *Zoom-with-a-Librarian*, aby zapewnić zdalne wsparcie personelu swoim użytkownikom, którzy uzyskują indywidualną pomoc.

W podsumowaniu wyrażam nadzieję, że...

przedstawione różne doświadczenia działalności bibliotek z kilku krajów na świecie w 2020 r. podpowiedzą wprowadzenie zmian, wdrożenie nowoczesnych usług, szybkie podjęcie nowych wyzwań i zadań, aby lepiej służyć naszym użytkownikom.

Bibliografia:

1. Craft Anna R., *Remote Work in Library Technical Services: Connecting Historical Perspectives to Realities of the Developing COVID-19 Pandemic*, "Serials Review", 2020, Vol. 46, no. 3, p. 227-231.
2. D'Amico Pablo Bruno, *COVID-19 at Biblioteca Utopía, Buenos Aires, Argentina*, "International Information & Library Review", 2020, DOI: 10.1080/10572317.2020.1834252.
3. Hornung Eva, *Coping with COVID-19 Challenges: Experiences of a Solo Librarian in Ireland*, "International Information & Library Review", 2020, DOI: 10.1080/10572317.2020.1834253.
4. Janes Joseph, *Library 2020: Today's Leading Visionaries Describe Tomorrow's Library*, Lanham 2013.

5. Ma Leo F. H., *Academic Library Services during COVID-19: The Experience of CUHK Library*, "International Information & Library Review", 2020, DOI: 10.1080/10572317.2020.1834251.
6. Matthews Joseph R., *COVID-19 and Public Libraries: A Real Paradigm Shift*, "Public Library Quarterly", 2020, Vol. 39, no. 5, p. 389-390.
7. Tammara Anna Maria, *COVID 19 and Libraries in Italy*, "International Information & Library Review", 2020, Vol. 52, iss. 3, p. 216-220.

Library 2020: the vision versus the reality

Abstract: The article is divided into two parts. The first one presents visions and predictions how the world of libraries will be in 2020 (based on the publication of Joseph Janes *Library 2020: Today's Leading Visionaries Describe Tomorrow's Library*, published in 2013). The second part presents the clash of 2013 ideas with the reality of 2020, the year of a global pandemic, based on descriptions of activities of libraries in Italy, Ireland, Argentina, the United States of America and China. **Keywords:** COVID-19 and libraries, world libraries, technical services, librarian services online, librarians, digital libraries.